

А.В. Будко

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ: МЕТОД ПОРТФОЛІО

У статті розглянуто поняття «портфоліо» як альтернативного методу оцінювання навчальних досягнень студентів. Проаналізовано та узагальнено різні існуючі підходи до визначення терміну «портфоліо» в педагогіці, схарактеризовано основні принципи використання портфоліо, розкрито основні завдання, функції, види портфоліо, вказано критерії оцінювання портфоліо. У статті підкреслюється необхідність вивчення та аналізу закордонного досвіду щодо розвитку питань організації оцінювання навчальних досягнень студентів методом портфоліо. Наведено як переваги, так і недоліки портфоліо у порівнянні з традиційними засобами оцінювання. Попри зазначені в статті недоліки портфоліо, стаття підкреслює великі можливості методу для вдосконалення процесу навчання в світлі нових вимог, що пред'являються в даний час до освіти. Підкреслюється важлива роль портфоліо у підвищенні успішності процесу навчання, акцентується увага на необхідності впровадження портфоліо у систему оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів в Україні.

Ключові слова: контроль, оцінювання, портфоліо, тестове завдання, моніторинг знань, самооцінка.

В статье рассмотрено понятие «портфолио» как альтернативного метода оценивания учебных достижений студентов. Проанализированы и обобщены разные существующие подходы к определению термина «портфолио» в педагогике, охарактеризованы основные принципы использования портфолио, раскрыты основные задания, функции, виды портфолио, указаны критерии оценивания портфолио. В статье подчеркивается необходимость изучения и анализа зарубежного опыта относительно развития вопросов, связанных с организацией оценивания учебных достижений студентов методом портфолио. Приведены как преимущества, так и недостатки портфолио в сравнении с традиционными методами оценивания. Несмотря на отмеченные в статье недостатки портфолио, статья подчеркивает большие возможности метода для совершенствования процесса обучения в свете новых требований, которые предъявляются в настоящее время к образованию. Подчеркивается важная роль портфолио в

повищенні успішності, акцентується увага на необхідності впровадження портфоліо в систему оцінювання учебно-познавальної діяльності студентів в Україні.

Ключевые слова: контроль, оцінювання, портфоліо, тестове завдання, моніторинг знань, самооцінка.

In the article a concept "portfolio" is considered as an alternative method of assessment of students' educational achievements. Different existing approaches to the definition of the term "portfolio" in pedagogy are analyzed and summarized, the main principles of using portfolio are described. The article examines the main tasks, functions, types of portfolio. The criteria for assessing portfolio are also paid attention by the author of the article. The article emphasizes the need for the study and analysis of international experience on the development of issues related to the organization of assessment of students' educational achievements with the help of portfolio. There are both advantages and disadvantages of the portfolio compared with traditional methods of assessment presented in the article. Despite some disadvantages mentioned in the article, the author underlines the great potential of this method in improving the learning process in the light of new requirements that are currently applied to education.

Key words: monitoring, evaluation, portfolio, test, monitoring of knowledge, self-esteem.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі росте розуміння того, що стандартні методи оцінювання навчальних досягнень студентів, серед яких найпоширеніший – це тестування, не дозволяють сформувати в повному обсязі необхідні вміння і навички, які потрібні студенту для забезпечення успішних життєвих і професійних стратегій після закінчення вузу. Найбільш часто використовувані стандартизовані тести не можуть оцінити вміння студентів виконувати завдання в реальній життєвій ситуації. Широке застосування тестів є обмеженням для розвитку найважливіших поведінкових навичок і ключових компетенцій, які сьогодні затребувані в професійному середовищі й у повсякденному житті. І, звичайно, найменше вони спрямовані на виявлення індивідуальних можливостей і схильностей студентів. Аналіз закордонного досвіду й української практики показують, що важливим інструментом рішення подібних освітніх завдань є впровадження нового підходу в оцінюванні – впровадження накопичувальної системи навчальних досягнень. Така система отримала назву портфоліо. На сучасному етапі розвитку західної освіти

дедалі більша увага приділяється оцінюванню виконання завдань студентами в природних ситуаціях, а не шляхом застосування об'єктивних тестів. Отже, портфоліо стають важливим засобом оцінювання в багатьох навчальних закладах США останнього десятиліття. Ідея портфоліо виходить далеко за рамки простого альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень і може бути важливим елементом у модернізації освіти, яка відбувається по всьому світу та модернізації української освіти зокрема. Виходячи з цього, тему можна вважати особливо **актуальною** для розвитку системи освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема контролю за навчально-пізнавальною діяльністю учнів та студентів посідає значне місце у наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів. Значний інтерес у межах дослідження становлять праці з проблеми, пов'язаної з новим методом педагогічної діагностики, – портфоліо: праці Ш.Бека, Р.Берка, Р.Брандта, Н.Бриджфорда, Дж.Гілберта, Д.Ламбадина, К.Меєра, К.Пірсона, Г.Сайзека, Р.Стіггенса та інших провідних американських вчених.

Мета статті полягає в осмисленні сутності та аналізі загальних тенденцій в здійсненні контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою портфоліо. Поставлена мета передбачає вирішення наступних **завдань**: 1) проаналізувати та узагальнити різні існуючі підходи до визначення терміну «портфоліо» в педагогіці, 2) схарактеризувати основні принципи використання портфоліо, завдання, функції та види портфоліо.

Виклад основного матеріалу. Огляд сучасної зарубіжної літератури, присвяченої портфоліо в навчанні, показує, що ідея портфоліо пов'язана з новим розумінням суті навчального процесу, з новими цілями освіти. Ідея портфоліо стає в нашій країні останнім часом все більш популярною. Все більше шкіл та вузів застосовують його в своїй практиці. Але в нашій країні ширше ніж термін «портфоліо» використовується термін «папка або портфель навчальних досягнень». Кажучи про папку або портфель індивідуальних навчальних досягнень, найчастіше мають на увазі просте зібрання робіт студентів або новий спосіб оцінки навчальних досягнень. Цікаво, що у цьому сенсі елементи портфеля навчальних досягнень

широко застосовувалися у вітчизняній педагогіці ще на початку ХХ століття і навіть раніше. Однак ця ідея не отримала в той час широкого розповсюдження в практиці української освіти, не стала складовою частиною системи освіти. Зараз відбувається запозичення зарубіжного досвіду, спроба розробити форми роботи з портфоліо в умовах вітчизняної освіти, ґрунтуючись на зарубіжному, головним чином американському досвіді.

Ідея застосування портфоліо в освіті виникла в США в 80 - ті роки 20-го сторіччя, а в кінці 80-х - початку 90-х років почався справжній бунт. Застосування портфоліо в освіті прийняло масовий характер. Ідею портфоліо називають одним з трьох трендів сучасної освіти.

Число публікацій і книг, присвячених темі застосування портфоліо, за короткий строк помітно зросло. Однак великий обсяг літератури не вніс ясності в саму ідею. В англо-американській, франко-канадській, німецькій літературі, так само як і в українській літературі, немає єдиного розуміння педагогічного портфоліо. Таким чином, сьогодні портфоліо навряд чи можна вважати загальноприйнятою чіткою концепцією. Тому, важливим кроком буде спроба систематизувати різні існуючі підходи до визначення терміну «портфоліо».

К.Варвус описує портфоліо як «систематичний і спеціально організований збір доказів, що використовуються викладачем і студентами для моніторингу знань, навичок та відносин» [7,39].

Ще одне визначення запропоновано Д. Майєром: «Портфоліо - це цілеспрямована колекція робіт студента, яка демонструє його зусилля, прогрес, досягнення в одній або більш областях. Колекція повинна залучати студента у відбір її змісту, визначення критеріїв відбору; повинна містити критерії для оцінювання портфоліо і свідоцтва про рефлексії студента» [18,32].

М.Фрай визначав портфоліо як «своєрідну виставку робіт студентів, завданням якої було відстеження їх особистісного зростання» [1,45]. Аналогічна точка зору Е. Стаффа, який розглядає портфоліо як колекцію робіт студентів, яка розкриває їх афективний і когнітивний розвиток».

Крім цього, термін портфоліо припускає звіт процесу навчання студента: що студент дізнався і як проходив процес навчання; як він думає, ставить під сумнів, аналізує, синтезує, виробляє, створює, і як він взаємодіє на інтелектуальному, емоційному та соціальному рівнях з іншими [2,83]. Термін портфоліо іноді зустрічається і як позначення простих зборів робіт студентів, зроблених за певний період часу в вузі або поза вузом. Ніякої особливої методики побудови роботи з портфоліо в цьому випадку не передбачається. Але таке розуміння змісту портфоліо вже не є актуальним з огляду на сучасне, нове розуміння суті навчального процесу [10].

Отже, на основі аналізу різноманітних тлумачень поняття портфоліо багатьма вченими, можна сформулювати власне бачення цього поняття. Портфоліо – це спосіб фіксації, накопичення та оцінювання індивідуальних досягнень студентів у визначений термін навчання (за певний період навчання). Портфоліо відноситься до розряду «аутентичних» (істинних, найбільш близьких до реального оцінювання) індивідуалізованих оцінок, орієнтованих не тільки на процес оцінювання, але і самооцінювання.

Доцільно виділити два провідних принципи щодо використання портфоліо:

- зовнішній – для ознайомлення інших з досягненнями та прогресом особистості, оцінювання значущості цих досягнень, визначення особливостей діяльності студента для відповідної побудови навчального процесу;

- внутрішній – для розвитку власної особистості та досягнення подальших успіхів за умов підвищення мотивації та вироблення більш чітких уявлень про власні успіхи, недоліки і можливості [9,123].

Доктор філософії С.Дж. Пейп і доктор педагогічних наук М.Чошанов, визнані фахівці в області філософії педагогіки, вважають, що "педагогічна ідея навчального портфоліо як форми оцінки припускає:

- зміщення акценту з того, що студент не знає та не вміє, на те, що студент знає та вміє по даній темі, розділу, предмету;

- інтеграцію кількісної та якісної оцінок;

- перенесення педагогічного наголосу з оцінки на самооцінку" [8,75-82].

Будучи, по суті, альтернативним способом оцінювання стосовно традиційних форм (тест, іспит), портфоліо дозволяє вирішити два основні завдання:

1. Простежити індивідуальний прогрес навчання, досягнутий студентом у процесі одержання освіти.
2. Оцінити освітні досягнення студента й доповнити (замінити) результати тестування й інших традиційних форм контролю.

Портфоліо відповідає інтересам і студента і вузу, тому може стати для них засобом зв'язку й взаємодії [6,48-56].

Портфоліо виконує діагностичну функцію (фіксує зміни за певний проміжок часу), змістовну (розкриває спектр виконуваних робіт), розвиваючу (забезпечує безперервний процес освіти і самоосвіти), мотиваційну (відзначає результати діяльності), рейтингову (дозволяє виявити кількісні і якісні індивідуальні досягнення).

З величезного розмаїття видів портфоліо виділимо три основні його типи: портфоліо документів, портфоліо робіт, а також портфоліо відгуків [20,47].

«Портфоліо робіт» – це збірка проектних, творчих, дослідницьких робіт, опис форм та напрямків навчальної та творчої активності. Даний вид портфоліо передбачає якісну оцінку, наприклад, за параметрами повноти, різноманітності й переконливості матеріалів, якості представлених робіт та інше. Портфоліо такого типу дозволяє спостерігати динаміку навчальної, творчої діяльності.

«Портфоліо документів» – збірка задокументованих індивідуальних освітніх результатів (табелі успішності, документи про проходження курсів, тестування, здобуття певної кваліфікації, грамоти, похвальні листи та ін.). Подібна модель припускає можливість як якісної, так і кількісної оцінки матеріалів портфоліо. Обмеження такого типу – фіксуються результати, не описується процес індивідуального розвитку.

Не менш важливий і наступний вид портфоліо - «портфоліо відгуків». Це збірка характеристик, підготовлених викладачами, батьками, працівниками системи додаткової освіти та ін. Може включати відгуки, рецензії, резюме, висновки до

творчих, науково-дослідних та інших робіт, виконаних студентом, а також оцінюється участь у конференціях та інших сферах реалізації студентів.

Такий вид портфоліо включає механізми самооцінки. Таким чином, даний вид портфоліо вчить студента оцінювати свою діяльність і самореалізовуватися в ній.

Відповідно до різних завдань використання портфоліо, будується система його оцінювання. Однією тенденцією є неформальне оцінювання (експертне), що включає колективну оцінку педагогів, батьків й співкурсників. Іншою - формалізація й стандартизація критеріїв оцінювання, погоджених із загальноприйнятими навчальними показниками [13].

Питання оцінювання портфоліо досить складне і до цих пір не має однозначної відповіді. По-перше, потрібно визначити діапазон оцінювання: знизу він обмежений обов'язковим мінімумом його елементів, а чіткої верхньої межі (максимуму) може не мати зовсім. По-друге, різні елементи портфоліо можуть бути просто непорівнянні, і важко буде оцінити частки їхнього внеску. По-третє, сьогодні реально існує протиріччя між теоретичною спрямованістю портфоліо на якісно-кількісну оцінку і вимогою врахування освітніх досягнень у стандартній кількісній формі (тобто виставлення оцінок)» [15,395-398].

Н.Гронлунд підкреслює, що вибірку та оцінювання навчальних зразків портфоліо слід проводити за такими критеріями:

1. Навчальні зразки мають співвідноситися з навчальними цілями та призначенням порт фоліо.

2. При оцінюванні портфоліо не менш важливими критеріями є повнота, правильність та доцільність робіт, представлених у порт фоліо. Навчальні зразки повинні представляти широкий спектр даних, отже важлива різноманітність елементів портфоліо (наприклад, письмові роботи, результати виконання письмових завдань, виготовлені наочні матеріали, проекти).

- 3.Зразки слід відбирати з огляду на використовувані критерії оцінювання.

- 4.Зразки мають відбирати студенти.

5.Зразки мають бути достатньо складними, щоб дати студентам матеріал для самооцінки та допомогти проаналізувати свою успішність.

6.Починати відбір зразків треба на початку навчальної програми, щоб можна було краще показати прогрес.

7.Зразки треба оцінювати, користуючись критеріями і стандартами, встановленими для завдань на перевірку виконання [3, с.223-224].

В освітній практиці американської освіти для підсумкової оцінки навчального портфоліо застосовують наступну чотирьохрівневу систему.

- Найвищий рівень. Зміст портфоліо свідчить про великі прикладені зусилля і очевидний прогрес студента в розвитку його мислення, прикладних і комунікативних умінь, про наявність високого рівня самооцінки і творчого ставлення до предмета. У змісті і оформленні навчального портфоліо яскраво проявляються оригінальність і винахідливість.

- Високий рівень. Портфоліо цього рівня демонструє достатні предметні знання та вміння, творчий елемент в оформленні портфоліо і оригінальність в його змісті, але в ньому можуть бути відсутні деякі елементи з обов'язкових категорій.

- Середній рівень. У навчальному портфоліо цього рівня основний акцент зроблений на обов'язкову категорію, за якою можна оцінити рівень сформованості програмних знань і умінь. Відсутні свідчення, що демонструють рівень розвитку творчого предметного мислення, прикладних умінь, здатності до змістовної комунікації.

- Низький рівень. Досить неінформативний портфоліо, за яким важко сформулювати загальне уявлення про здібності студента. Як правило, тут представлені уривчасті завдання з різних категорій, окремі аркуші з неповністю виконаними завданнями і вправами, зразки спроб виконати графічні роботи тощо. За таким портфоліо практично неможливо визначити прогрес у навчанні та рівень сформованості якостей, що відображають основні цілі курсу та критерії оцінки [16,225-227].

Формалізувати процес оцінювання портфоліо допомагає проведення класифікації (визначення категорій) його складових та визначення системи розподілу балів. Наприклад:

- обов'язкові: проміжні та підсумкові письмові самостійні та контрольні роботи;
- пошукові, дослідницькі: виконання складних проектів (як індивідуальних, так і в малих групах), дослідження складної проблеми, розв'язування нестандартних завдань підвищеної складності;
- ситуативні: застосування вивченого матеріалу в практичних ситуаціях, для розв'язування прикладних завдань, виконання графічних і лабораторних робіт;
- описові: складання предметної автобіографії, ведення предметного щоденника, написання предметних рефератів і творів;
- зовнішні: відгуки викладачів, співкурсників, батьків, а також перевіірочні листи викладача [19,241-243].

Розподіл балів може бути таким: обов'язкова категорія – 40%, пошукова – 30%, ситуативна – 15%, описова – 10%, зовнішня – 5%.

Підсумкова оцінка за портфоліо може визначатися як сума максимальних балів за кожену категорію.

Вартим уваги є і той факт, що у вузах США в якості експерименту , проводиться завершальний іспит у формі портфоліо, що, однак не звільняє від обов'язкових іспитів [21,37] .

Висновки. Отже, в ідеї портфоліо укладені великі можливості для модернізації системи освіти. Цінність портфоліо полягає в тому, що навколо нього і у зв'язку з ним може бути збудований такий навчальний процес, який дозволяє розвивати або формувати когнітивно-особистісні якості (компетентності), які необхідні кожній людині для активної участі в житті сучасного демократичного інформаційного суспільства.

Важливість використання портфоліо як засіб оцінювання навчальних досягнень студентів зумовлена певними перевагами цього методу:

1. Портфоліо є технологією автентичного оцінювання, що дозволяє оцінити реальні можливості студента.
2. Портфоліо показує, що студент може застосувати свої знання та навички як в межах, так і поза межами навчальної програми, на практиці.
3. Підготовка портфоліо дає студентам практику документування та представлення своїх досягнень.
4. На базі портфоліо можна чітко простежити прогрес у навчанні упродовж часу (наприклад, зміни в навичках мислення чи дослідження).
5. Зосередження на кращих роботах студентів позитивно впливає на процес навчання.
6. Порівняння із власними попередніми роботами дає більшу мотивацію, ніж порівняння з роботами інших студентів.
7. Завдяки тому, що студенти самі добирають для портфоліо кращі зразки робіт, поліпшують їхні навички самооцінки (наприклад, звернення більшої уваги на критерії ефективного виконання).
8. Портфоліо сприяє формуванню аналітичного підходу до навчання, коли студентам пропонують прокоментувати кожен навчальний зразок портфоліо.
9. Портфоліо дає можливість робити поправки на індивідуальні відмінності.
10. Портфоліо надає чіткі дані про успішність для інформування студентів, батьків та інших зацікавлених осіб (наприклад, можна побачити та порівняти зразки робіт, виконаних у різний час).
11. Портфоліо сприяє посиленню співпраці студента і викладача у навчальному процесі.
12. Використання портфоліо в оцінюванні закликає викладачів та авторів навчальних програм йти більш інтегрованим шляхом.
13. Студенти можуть відчувати, що портфоліо справедливіше, ніж деякі інші методи оцінювання, тому що: портфоліо вимагає наполегливої праці протягом тривалого періоду, спонукає студентів на те, щоб вони переглянули і прокоментували свій прогрес.

14. Оскільки портфоліо - це персоналізовані форма оцінювання, то знижується ризик плагіату.

Але попри численні переваги, використання портфоліо має ряд недоліків.

1. Перш за все, ведення та використання портфоліо потребує багато часу. Допомога студентам у відборі навчальних зразків для портфоліо, надання зворотної інформації щодо студентських робіт та періодичний огляд прогресу студентів у навчанні - все це потребує часу на спілкування між викладачем та студентом

2. Може бути важко отримати правильний баланс між дотриманням до вимог до портфоліо та використанням можливостей для творчості.

3. При визначенні обсягу портфоліо необхідно намагатися оптимізувати переваги навчання для студентів та мінімізувати навантаження.

4. Можуть виникати складнощі при оцінюванні портфоліо у зв'язку з тим, що портфоліо студента – це вираження індивідуальної праці і досягнень окремого студента. Оцінювання припускає високий ступінь суб'єктивності.

5. Необхідно не допускати використання студентом в своїх портфоліо тих документів, що не являються його власною роботою.

Важливо зазначити, що автор не може погодитися з думкою деяких педагогів про те, що освіта ХХІ століття - це «освіта портфоліо». Таке значення портфоліо явно перебільшене, але вказані можливості портфоліо роблять його перспективною формою представлення індивідуальної направленості навчальних досягнень конкретного студента, що відповідає завданням модернізації освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайс Керол Г. Оцінювання: методи дослідження програм і політики /Переклад з англ. Р.Ткачук, М.Корчинської. – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2000. – 672с.

2. Гопкінз Дейвід. Оцінювання для розвитку школи /Переклад з англ. Галини Вець. – Львів: Літопис, 2003. – 256с.

3. Гронлунд Норман Е. Оцінювання студентської успішності. [Практ. посіб.] / Гронлунд Норман Е. - К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. - 312 с.
4. Загвоздкін В.К. Портфель індивідуальних навчальних досягнень - щось більше, ніж просто альтернативний спосіб оцінки // Шкільні технології. - 2004. - № 3. - с. 32 - 36.
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
6. Новікова Т.Г. й ін. Портфоліо як форма оцінювання індивідуальних досягнень учнів//Профільна школа. 2004, № 2. - с. 48-56.
7. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект: Науково-методичний посібник / За ред. Л.Даниленко. – К.: Логос, 2001. – 185с.
8. Пейп, Дж. С. Чошанов М. А. Учебные портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся // Директор школы. 2000. № 1. С. 75–82.
9. Портфель учня//Нові педагогічні й інформаційні технології в системі утворення. М.: 2001. - с. 123-132.
10. Прутченков А.С., Новікова Т.Г. Портфолио ученика профильной школы //Интернет-журнал «Эйдос». 2005. URL:<http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-21.htm>
11. Bateson, D. (1994). Psychometric and philosophic problems in "authentic" assessment: Performance tasks and portfolios. Alberta Journal of Educational Research, 40 (2), p. 233-245.
12. Brew, A. Towards autonomous assessment: Using self-assessment and peer assessment. In Assessment matters in higher education, ed. S. Brown and A. Glasner. Buckingham: Open University Press, 2003.
13. Brown, S., and Glasner, A., eds. Assessment matters in higher education. Buckingham: Open University Press, 2003.
14. Bryan, C., and Clegg, K. Reflections, rationales and realities. In Innovative assessment in higher education, ed. C. Bryan and K. Clegg. Abingdon: Routledge, 2006.

15. Carless, D., Joughin, G. & Mok, M. (2006) Learning-oriented assessment: principles and practice, *Assessment and Evaluation in Higher Education*. – 2006. – №31(4), 395–398.
16. Ebel R. L. *Measuring Educational Achievements* / R. L.Ebel. – N. J. : Prentice Hall, 2005. – 481 p.
17. Lambadm D.V. *Portfolio Assessment Educational Psychology* / D. V. Lambadm, Walker V. L. -96/97,1996.-P. 230-236.
18. Maurer, R. E. (1996). *Designing alternative assessments for interdisciplinary curriculum in middle and secondary schools*. Boston: Allyn and Bacon.
19. Rice J. M. 50 years of objective measurement and research in education of *Educational Research*. – 2004. – № 41. – P. 241 – 264.
20. Stecher B.M., Herman J.L. Using portfolios for large-scale assessment In G.D. Phye (Ed.) / Stecher B.M.,Herman J.L.-*Handbook of classroom assessment : Construction of Knowledge*. San Diego : Academic Press, 1997. -202p.
21. Winograd, P., & Jones, D. L. (1992). The use of portfolios in performance assessment. *New Directions for Educational Reform*, 1 (2), 37-50.

